

การศึกษาและการเรียนรู้ยุคใหม่: แม้ไม่มีโควิด-19 การศึกษาก็ต้องปรับตัว New Era Education and Learning: Without COVID-19, Education must Adapt

สมาน อัสวภูมิ | Saman Asawapoom

หลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ
Doctoral Degree Program in Educational Administration, Sisaket Rajabhat University
Corresponding author email: samubon@hotmail.com

(Received : 2020-09-30, Revised : 2021-03-14, Accepted : 2021-04-18)

บทคัดย่อ

การเรียนรู้และการศึกษาเป็นสิ่งที่สำคัญต่อการพัฒนาของมนุษยชาติ แต่ก็ต้องเผชิญกับความท้าทาย และการปรับตัวมาตลอดในหลายยุคที่ผ่านมา อย่างไรก็ตามดูเหมือนว่าจะไม่มีครั้งไหนที่ท้าทายและทดสอบสถาบันการศึกษาในการเป็นผู้นำการเรียนรู้เพื่อให้พลโลกผ่านพ้นวิกฤตินี้ ไปให้ได้และดีเท่าครั้งนี้ บทความนี้มีวัตถุประสงค์ในการทบทวนและนำเสนอประเด็นท้าทายและทางเลือกของสถาบันการศึกษาในการเป็นผู้นำในการผ่านวิกฤตินี้ไปได้ โดยชี้ให้เห็นว่าทำไมสถาบันการศึกษาต้องเป็นผู้นำในการฝ่าวิกฤติ และจะผ่านวิกฤตินี้ไปได้ได้อย่างไร ดังนั้นรูปแบบการศึกษาและการเรียนรู้ยุคใหม่ควรเป็นกระบวนการปฏิสัมพันธ์ต่อเนื่องระหว่างการศึกษาและการเรียนรู้ในสองมิติคือมิติกระบวนการและมิติของผลของกระบวนการ สำหรับมิติกระบวนการของการศึกษาจะเป็นกระบวนการเพื่อการเรียนรู้ของผู้เรียนที่เกิดขึ้นโดยมีผู้จัดการให้ในระบบโรงเรียน (การศึกษาในระบบ) จัดให้นอกระบบโรงเรียน (การศึกษานอกระบบ) หรือเกิดขึ้นในชีวิตปกติหรือธรรมชาติ (การศึกษาตามอัธยาศัย) และกระบวนการของการเรียนรู้นั้น เกิดขึ้นจากการที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมกับการบวนการการศึกษาที่จัดให้ หรือที่ผู้เรียนเลือกเองเพื่อการเรียนรู้ของตนเอง ส่วนในมิติของผลนั้น ผลการศึกษาคือจุดหมายการศึกษาที่กำหนดไว้เพื่อคาดหวังจะให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ และผลการเรียนรู้คือสิ่งที่ผู้เรียนได้เรียนรู้และนำไปใช้เพื่อการปรับตัวและการอยู่รอดของตนเองและสังคมนั่นเอง

คำสำคัญ: การเรียนรู้, การศึกษา, ความท้าทาย, ทางเลือก, วิกฤติ

ABSTRACT

Learning and education are crucial concepts to human development. But at the same time, it has faced challenges and adaptations all long in the past. However, it seems that there is no match of challenge and test of educational Institutions of their learning leadership like this one on how to help world citizens to get through this crisis well. This article aims to review and propose challenges and alternatives of leading through this crisis by presenting why educational institutions must be leaders on getting through the crisis and how to do it. The results found that new models of learning and education should be the continuous processes of education and learning in two dimensions, namely process dimension and outcome dimension. For the process dimension, education should be any process that facilitate learning while learning is a process by which the learner engages to acquire learning he or she pursues. In the outcome dimension, the outcomes of education

are what expected education to achieve by the learner while the outcomes of learning are what the learner really learn from engaging in educational processes for the sake of his or her adaptation and survival and society in general.

Keywords: learning, education, challenge, alternative, crisis

บทนำ : ความท้าทายใหม่ของการศึกษาและการเรียนรู้

การศึกษาถูกเคาะประตูบ้านและท้าทายศักยภาพในหลายวาระและโอกาสในช่วงที่ผ่านมาว่าเป็นสถาบันหลักในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ได้จริงหรือไม่ ครึ่งหนึ่งเมื่อกว่าครึ่งศตวรรษที่ผ่านมา นักคิดและนักการศึกษาที่โด่งดังชื่อ Illich (1971: 9) ได้ท้าทายโลกและวงการทางการศึกษาโดยการเสนอให้ยุบเลิกโรงเรียนทั้งหมด เพราะเสียเวลาของผู้เรียนเปล่า ๆ และไม่ได้อะไรเท่าที่ควรจากการเข้าโรงเรียน และธีระ รุญเจริญ (2549) เคยกล่าวถึงวิถีชีวิตของอดีตผู้อำนวยการองค์การยูเนสโกในวาระปาฐกถาวันเกษียณอายุราชการว่า “ประเทศไทยจะไร้เทียมทาน ถ้าเผาโรงเรียนทิ้งทั้งหมด” เป็นต้น ไม่ว่านักคิดทั้งสองท่านจะหมายความว่าอย่างไร แต่นั่นเป็นคำท้วงติงที่ควรใส่ใจอย่างยิ่ง

เมื่อรุ่งอรุณปี พ.ศ. 2563 ภัยร้ายจากไวรัสโคโรนาที่ต่อมารู้จักกันในนามโควิด-19 ได้อุบัติขึ้นที่เมืองอู่ฮั่น ประเทศจีน และค่อย ๆ ขยายความภัยคุกคามไปยังประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกในเวลาอีกไม่กี่เดือนต่อมา (World Organization, 2020) ซึ่งส่งผลกระทบอย่างมากมายต่อชีวิตความเป็นอยู่ และวงการศึกษายิ่ง (Wikipedia, 2020) และ Pouget (2020) ได้กล่าวถึงผลกระทบจากเหตุการณ์ต่าง ๆ ต่อวงการศึกษานั้นเกิดขึ้นในหลายวาระและโอกาส แม้ว่าเหตุการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ได้สร้างปัญหาให้กับการศึกษาหลายประการ โดยเฉพาะในประเทศที่กำลังพัฒนา เช่น ปัญหาการออกโรงเรียนกลางคัน การปัญหาการกระทำรุนแรงต่อเด็กวัยเรียน ปัญหาการตั้งครุภรรระหว่างเรียน และการสูญเสียโอกาสทางการศึกษาเป็นต้น แต่ผลกระทบที่เกิดจากโควิด-19 ในครั้งนี้ได้ส่งผลกระทบต่อการศึกษาในทุกหนทุกแห่งทั่วโลกในเวลาเดียวกัน

McLean (1986) ได้กล่าวถึงนักวิชาการที่เขียนหนังสือเกี่ยวกับปัญหาการศึกษาไว้หลายคนด้วยกัน เช่น Ronal Dore เขียนหนังสือ Diploma Disease หรือ โรคใบปริญญา ในปี 1976 ได้กล่าวถึงการเรียนเพื่อปริญญามากกว่าความรู้ และ Phillip Coombs เขียนเกี่ยวกับ The World Crisis in Education: The View from the Eighties ในปี 1985 ซึ่งปัญหาท้าทายองค์การทางการศึกษาก็คือ เรื่องความเท่าเทียมกันทางการศึกษา ปัญหาคุณภาพการศึกษา ปัญหางบประมาณในการจัดการศึกษา และปัญหามันดลที่จบการศึกษาแล้วตกงาน เป็นต้น แต่ปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาเฉพาะกลุ่มและบางประเทศ ผู้แสวงหาโอกาสยังมีทางเลือกในการใช้ประโยชน์จากการศึกษา แต่วิกฤติการศึกษาที่เกิดขึ้นจากการระบาดของโควิด-19 นี้ส่งผลกระทบซ้ำเติมปัญหาเดิมที่หนักอยู่แล้ว ให้บอบช้ำยิ่งขึ้น และที่สำคัญคือผลกระทบครั้งนี้ส่งผลในมุมกว้างและกับทุกคน ทุกประเทศทั่วโลก จึงดูเหมือนจะไม่มีโอเอซิสให้เป็นที่พึ่งพิง และไม่มีผู้แข็งแกร่งที่จะนำผู้ต้องการความช่วยเหลือให้ก้าวข้ามปัญหาไปได้ ต่างคนต่างต้องหาทางเลือกและทางออกของตนเอง

Wikipedia (2020) เปิดเผยว่าจากการระบาดของโควิด-19 ครึ่งนี้ 139 ประเทศเลือกที่จะปิดประเทศ (national lockdown) 38 ประเทศเลือกปิดบางส่วนของประเทศ และเพียง 39 ประเทศไม่ใช้ทั้งสองยุทธศาสตร์ดังกล่าว ผลกระทบครั้งนี้ทำให้นักเรียนหลายพันล้านคนขาดโอกาสในการเรียนรู้ และส่งผลตามมาอีกหลายเรื่อง แม้หลายประเทศเลือกที่จะเปิดการศึกษาทางเลือก เช่น การเรียนออนไลน์ แต่ก็ไม้อาจจะแก้ปัญหการศึกษาของตนได้

กล่าวโดยสรุปแล้วโจทย์ท้าทายความสามารถของผู้บริหารทางการศึกษา และสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ก็คือ เราจะนำการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นครั้งนี้ไปสู่ความปกติใหม่ได้อย่างไร หากการระบาดของโควิด-19 ยังจะอยู่กับเราและในโลกนี้ไปอีกหลายปี การศึกษาจะสร้างภูมิคุ้มกันทางปัญญาให้กับคนในประเทศของตน และโลกนี้ได้อย่างไร การจัดการศึกษาในอนาคตข้างหน้าควรมีเป้าหมายและรูปแบบอย่างไร เราอาจจะต้องนิยามการศึกษาและการเรียนรู้กันใหม่ไหม และอย่างไร จึงจะทำให้สถาบันการศึกษาฝ่าวิกฤตินี้ไปได้ พร้อมกับช่วยให้นักเรียนนักศึกษาฝ่าวิกฤตินี้ไปได้ด้วยเช่นกัน

วัตถุประสงค์ของบทความนี้คือเพื่อการทบทวนและนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาและการเรียนรู้ยุคใหม่เพื่อการปรับตัวและความอยู่รอดของผู้เรียน และสังคมโดยรวม ซึ่งมีสาระดังจะได้นำเสนอต่อไป

นิยามใหม่การศึกษาและการเรียนรู้

การปรับตัวของสถาบันการศึกษาและผู้รับผิดชอบในการจัดการศึกษาในครั้งนี้ ไม่ว่าโลกของเราจะเผชิญปัญหาเกี่ยวกับการระบาดของโควิด-19 หรือไม่ องค์การทางการศึกษาต้องมีการปรับตัวครั้งใหญ่อยู่ดี เพราะนับตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมาแล้ว เทคโนโลยีดิจิทัลได้ส่งผลกระทบต่อเทคโนโลยีด้านอื่น ๆ และวิธีการทำงานของบุคคล ตลอดจนองค์กรต่าง ๆ ทั้งภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการ โดยเฉพาะเทคโนโลยีและวิธีการพลิกผัน (disruptive technology and methods) ทำให้ธุรกิจและผลิตภัณฑ์จำนวนมากถูกเบียดแทรกและทดแทนด้วยสิ่งใหม่จนทำให้ต้องตกรุ่น หรือไม่ก็ต้องปิดกิจการไป (สมาน อัสวภูมิ, 2562) ยิ่งเมื่อได้รับผลกระทบจากการระบาดของโควิด-19 ในปลายปี 2563 เป็นต้นมานั้น สถาบันการศึกษาทุกระดับในทุกประเทศมีความจำเป็นต้องปรับตัวมากยิ่งขึ้น (Saman Asawapoom, 2020) มหาวิทยาลัยชั้นนำในต่างประเทศได้ปรับตัวและเดินเครื่องเต็มสูบไปหลายมหาวิทยาลัยแล้ว ประเด็นที่ควรนำเข้าสู่การถกเถียงและหาข้อสรุปกันต่อไปคือ เราควรนิยามคำว่าการศึกษาและการเรียนรู้กันใหม่หรือไม่ และนิยามใหม่ควรเป็นเช่นไร ส่วนในทัศนะของผู้เขียนแล้วเห็นว่าการเริ่มต้นที่สำคัญในการปรับตัวขององค์การทางการศึกษา จึงขอนำเสนอความเห็นในเบื้องต้นดังนี้

ประการแรก คำว่า “การศึกษา” ในภาษาไทยตรงกับภาษาอังกฤษอยู่สองคำคือ “education” กับ “studying” ซึ่งมีหลายคนเข้าใจว่าเหมือนกัน ดังจะเห็นได้จากเวลาผู้เขียนให้นักศึกษา หรือผู้เกี่ยวข้องกับการศึกษาเขียนนิยาม “การศึกษา” จะพบว่านิยามการศึกษาว่า “หมายถึงการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องในเรื่องหนึ่งเพื่อให้เรามีความเข้าใจเรื่องนั้นมากขึ้น” ซึ่งความหมายนี้จะตรงกับคำว่า “studying” ที่เป็นเพียงกิจกรรมหนึ่งของกระบวนการที่เรียกว่า education ส่วนการศึกษาในความหมายในภาษาอังกฤษที่ว่า education นั้น แม้จะมีผู้ให้นิยามแตกต่างกันไป แต่ความหมายเหล่านั้นไม่ใช่การศึกษาที่ตรงกับภาษาอังกฤษว่า studying ดังจะได้ทบทวนและเสนอในประการที่สอง

ประการที่สอง คือคำว่าการศึกษากับการเรียนรู้นั้นคำไหนเกิดก่อนเกิดหลัง ซึ่งผู้เขียนเชื่อว่าคำว่าการศึกษาที่ตรงกับภาษาอังกฤษว่า education นั้นเกิดขึ้นหลังจากคำว่า “การเรียนรู้ (learning)” หลายพันปี ส่วนคำว่าการศึกษาเกิดขึ้นมาแต่เมื่อไหร่ที่ไม่มีหลักฐาน แต่คำว่าศึกษานั้นน่าจะเกิดขึ้นในยุคกรีกโบราณ ประมาณ 479 ปีก่อนคริสต์ศักราช (Cubberley, 2003) ส่วนที่เชื่อว่าการเรียนรู้เกิดมาก่อนการศึกษานั้นเพราะเชื่อว่าการเรียนรู้เกิดขึ้นกับบรรพบุรุษของเราตั้งแต่พวกเขายังเร่ร่อนในป่าไม่แตกต่างจากสิ่งมีชีวิตอื่น แต่ด้วยความสามารถในการเรียนรู้ พวกเขาเริ่มปรับตัว และสั่งสมองค์ความรู้และวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของมนุษยชาติให้เจริญก้าวหน้ามาจนถึงปัจจุบัน เมื่อคนเริ่มอยู่กันเป็นก๊กเป็นเหล่า

และต้องเรียนรู้ร่วมกันในการดำรงชีวิตและการป้องกันตนเองจากภัยรอบตัว รวมทั้งภัยจากเพื่อนมนุษย์ด้วยกันนั้น การฝึกฝนให้สมาชิกกลุ่มมีความรู้ความสามารถ โดยเฉพาะในการป้องกันตนเองนั้นเชื่อว่าชาวสปาร์ตา (Sparta) และชาวเอเธนส์ (Athens) น่าจะเป็นชนกลุ่มแรก ๆ ที่เริ่มใช้การฝึกอบรมให้กับนักรบของตน เมื่อนำหลักการและวิธีการเดียวกันนี้มาใช้กับประชาชนทั่วไปเรียกว่า educare และตรงกับภาษาอังกฤษว่า education ในปัจจุบัน

คำว่าการศึกษา หรือ education โดยทั่วไปจะหมายถึงการถ่ายทอดค่านิยมและองค์ความรู้ที่ส่งสมกันให้กับคนรุ่นใหม่ การศึกษาจะออกแบบเพื่อเป็นแนวทางสำหรับผู้เรียนในการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม และต้นแบบพฤติกรรมตามแบบอย่างของผู้ใหญ่ เป็นศาสตร์ว่าด้วยการสอนและการเรียนรู้ในสถาบันการศึกษา (Britannica, 2021) ส่วนแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาของ Dewey ประมาจารย์ด้านการศึกษาก็อีกคนหนึ่ง Winn (1959) รวบรวมไว้ 15 ประการนั้นส่วนหนึ่งเป็นเรื่องของการอุปมาอุปไมย หรือเป็นจุดหมายการศึกษา แต่ที่เป็นเรื่องของกระบวนการทางการศึกษามีอยู่สองประการคือ การศึกษาคือการสร้างประสบการณ์ให้กับชีวิต เป็นการจัดประสบการณ์ใหม่เกี่ยวกับความรู้และทักษะให้สูงขึ้นจากประสบการณ์ และกระบวนการทางสังคมซึ่งเป็นการถ่ายทอดความรู้ ทักษะ และวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง ผู้เขียน (สมาน อัครภูมิ, 2553) นิยามการศึกษาไว้ว่าหมายถึงกระบวนการและกิจกรรมทั้งหมดที่จัดขึ้นเพื่อการเรียนรู้ของผู้เรียน และผลที่เกิดขึ้นจากกระบวนการและกิจกรรมดังกล่าว ซึ่งคล้ายกับนิยามการศึกษาที่นำเสนอไว้ใน Wikipedia (2021) ความว่า “การศึกษาคือกระบวนการในการอำนวยความสะดวกการเรียนรู้ หรือการเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ ค่านิยม คุณธรรม ความเชื่อ และลักษณะนิสัย” ส่วนวิธีการศึกษาที่กล่าวถึงในบทความดังกล่าวได้แก่การสอน การฝึกอบรม การเล่าเรื่อง การอภิปราย หรือการวิจัย เป็นต้น

Wikipedia ไม่ได้ระบุว่าผลที่เกิดขึ้นจากกระบวนการทางการศึกษาดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาด้วย แต่ผู้เขียนก็ยังเห็นว่า “ผลที่เกิดขึ้นจากกระบวนการดังกล่าว” เป็นสิ่งที่เรียกว่าการศึกษาด้วย เพราะในการจัดการศึกษาเราจะเริ่มต้นจากสิ่งที่ประสงค์จะให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน และเวลาผู้เรียนจบการศึกษาระดับใดระดับหนึ่งมา ผู้เรียนก็ควรมีความรู้ ทักษะ เจตคติ และคุณลักษณะที่พึงประสงค์อะไรบางอย่างโดยสรุปแล้วการศึกษาก็คือ “กระบวนการและกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยการจัดกระบวนการหรือกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ดังกล่าวให้ผู้เรียนได้ตอบสนองต่อสิ่งเร้าอันที่จะนำไปสู่การเรียนรู้ของผู้เรียน และผลที่เกิดขึ้นจากการร่วมกระบวนการและกิจกรรมทางการศึกษาดังกล่าว” ทั้งนี้ถ้ากระบวนการและกิจกรรมนั้นจัดขึ้นอย่างเป็นทางการโดยสถานศึกษาก็เรียกว่า “การศึกษาในระบบ (โรงเรียน)” หรือการศึกษานั้นจัดขึ้นโดยหน่วยงานอื่นนอกสถานศึกษาก็เรียกว่า “การศึกษานอกระบบ (โรงเรียน)” แต่ถ้าการศึกษานั้นเกิดขึ้นจากประสบการณ์ของผู้เรียนโดยไม่มีใครจัดให้ หรือจัดขึ้นเองโดยผู้เรียนก็เรียกว่า “การศึกษตามอัธยาศัย” นั่นเอง

ประการที่สาม ความเข้าใจเกี่ยวกับการเรียนรู้ซึ่งเป็นหัวใจของการจัดการศึกษาทุกรูปแบบ และคุณลักษณะสำคัญที่ผู้เรียนทุกคนควรเข้าใจ และใช้กระบวนการนี้ตลอดชีวิต ด้วยความเชื่อและหลักคิดที่ว่า “ที่พัฒนาการของมนุษย์แตกต่างจากสัตว์อื่นอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนั้นเกิดจากคุณสมบัติพิเศษของมนุษย์ที่แตกต่างจากสัตว์อื่นคือ ความสามารถในการเรียนรู้” แต่น่าเสียดายเมื่อมนุษย์เราค้นพบนวัตกรรมใหม่ซึ่งคิดว่าจะทำให้มนุษย์เรียนรู้ได้ดีขึ้นคือ “การศึกษา” แต่กลับตาลปัตรคือการศึกษาทำให้ความสามารถในการเรียนรู้ของมนุษย์แตกต่างกันมากยิ่งขึ้น เกิดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา และทำให้มนุษย์จำนวนหนึ่งเบื่อการเรียนรู้ หรือเรียนรู้ได้แย่งลง หนังสือที่สุดคือเลิกเรียนรู้หลังจากจบการศึกษาในระบบไปแล้ว ปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาใหญ่ที่นักการศึกษาควรตระหนักและหาทางแก้ปัญหาคต่อไป เพราะนอกเหนือจากการ

เปลี่ยนแปลงที่มากขึ้น เร็วขึ้น และซับซ้อนมากขึ้น ยังมีความเสี่ยงที่เกิดจากการระบาดของโควิด-19 ด้วยนั้น หากไม่เข้าใจ ไม่แก้ไข หรือไม่เปลี่ยนแปลงแล้ว หายนะของมวลมนุษยชาติจะเกิดขึ้นกับเราในอีกไม่นานนี้แน่นอน

ก่อนนี้ผู้เขียน (สมาน อัครภูมิ, 2557) สรุปความหมายการเรียนรู้ไว้ว่า “เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ค่อนข้างถาวรของบุคคลในด้านความรู้ ทักษะ หรือเจตคติ โดยที่การเปลี่ยนแปลงนั้นเกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทั้งด้านกายภาพและสังคม ส่วนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการเจริญเติบโต การเจ็บป่วย ความหิว ความกระหาย หรือเหนื่อยล้า ไม่ถือว่าเป็นการเรียนรู้” ซึ่งก็เกินไปและสอดคล้องกับแนวคิดและนิยามการเรียนรู้ของนักวิชาการหลายท่าน เช่นนิยามการเรียนรู้ของ Hilgard & Bower (1977) ที่กล่าวว่า การเรียนรู้หมายถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคล [ผู้เรียน]¹ ซึ่งเกิดจากการประสบการณ์ที่เกิดขึ้นซ้ำๆ ในสถานการณ์นั้น และพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงนั้นไม่ได้เกิดจากสัญชาตญาณ หรือวุฒิภาวะ หรือสภาวะบางประการชั่วคราว เช่น ความเหนื่อยล้า หรือผลที่เกิดจากการกินยา เป็นต้น ในทำนองเดียวกัน นักวิชาการรุ่นใหม่ เช่น Hoy & Hoy (2006) ได้นิยามการเรียนรู้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงของบุคคลในด้านความรู้ ทักษะ หรือเจตคติที่เกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทั้งกายภาพและสังคม ส่วนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการเจริญเติบโตตามวัย การเจ็บป่วย หรือเหนื่อยล้าไม่นับว่าเป็นการเรียนรู้

ก่อนชีวิตในการทำอาชีพเกี่ยวกับการศึกษาและการเรียนรู้ของผู้เขียน ผู้เขียนนิยามและใช้การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนเป็นตัวชี้วัดว่าผู้เรียนได้เรียนรู้หรือไม่ต่อนิยามที่กล่าวมาข้างต้น ซึ่งก็ดูเหมือนว่าใช้ได้ดี แต่หลังจากมีประสบการณ์มากขึ้นก็เริ่มสงสัยว่าคำว่า “learning” น่าจะมีความหมายเป็นสองนัย คือ learning ในฐานะที่เป็น “กระบวนการเรียนรู้” และ “ผลที่เกิดขึ้นจากการกระบวนการการเรียนรู้” กล่าวคือ คำว่า learning ที่เป็นผลจากกระบวนการเรียนรู้ก็คือ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจาก “กระบวนการในการเรียนรู้ที่ผู้เรียนใช้ในการเรียนรู้ของตน” (ต่อนิยามที่ได้นำเสนอไปข้างต้น) ซึ่งแปลว่า “สิ่งที่จะเรียกว่าเป็นการเรียนรู้ได้นั้น ผู้เรียนต้องเปลี่ยนแปลงตนเองในเรื่องนั้น ๆ” เช่น ถ้าเราได้อ่านบทความเกี่ยวกับการลดหรือเลิกกินน้ำตาลทรายขาวจะทำให้สุขภาพดีขึ้น และภูมิคุ้มกันดีขึ้น แล้วผู้เรียนก็ลดหรือเลิกกินน้ำตาล ก็แปลว่าผู้เรียนเรียนรู้แล้ว แต่ถ้าผู้ที่อ่านบทความดังกล่าวแล้ว แต่ยังไม่เปลี่ยนแปลงตนเอง ก็แปลว่า “ยังไม่เรียนรู้” นั่นเอง สำหรับความหมายการเรียนรู้ในฐานะกระบวนการนั้นหมายถึง “กระบวนการ” ที่ผู้เรียนเลือกใช้ในการเรียนรู้สิ่งนั้น เช่น เพื่อให้รู้ว่าการน้ำตาลมีประโยชน์หรือโทษอย่างไหน ผู้เรียนเลือกที่จะอ่านบทความต่าง ๆ เกี่ยวกับเรื่องนี้ หรือดูคลิปการบรรยายเกี่ยวกับเรื่องนี้ เป็นต้น ส่วนอ่านแล้วเข้าใจแค่ไหน และผู้เรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนเองหรือไม่เป็นผลการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเลือกใช้ในการเรียนรู้ดังกล่าว และ **ความหมายการเรียนรู้โดยรวมก็คือ “กระบวนการตอบสนองต่อสิ่งเร้าที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมอย่างจดจ่อและต่อเนื่อง (การเรียนรู้ในฐานะกระบวนการ) ซึ่งจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนระยะสั้นในเบื้องต้น และค่อนข้างจะถาวรเมื่อได้รับประสบการณ์นั้น ๆ มากขึ้น (การเรียนรู้ในฐานะผล)”**

เมื่ออ่านมาถึงจุดนี้ ผู้อ่านบางท่านอาจจะสงสัยว่า “กระบวนการเรียนรู้” ที่กล่าวมาข้างต้นนั้นต่างจากกระบวนการทางการศึกษาอย่างไร คำตอบก็คือ กระบวนการทางการศึกษาเป็นกระบวนการที่ผู้จัดการศึกษาเลือกใช้ (หรือผู้เรียนเลือกใช้ ในกรณีที่ผู้เรียนจัดการศึกษาให้กับตนเอง) เพราะเชื่อว่าจะเป็นกระบวนการที่จะช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เนื้อหาสาระ ทักษะ หรือเจตคติที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ ส่วนผู้เรียนจะเลือกใช้วิธีการเรียนรู้หรือมีส่วนร่วมในกระบวนการศึกษาที่ผู้จัดการศึกษาจัดให้หรือไม่เป็นเรื่อง

¹ คำในวงเล็บ [] เป็นข้อความที่ผู้เขียนเพิ่มเติมเข้าไปเพื่อขยายความให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

เฉพาะตนของผู้เรียน กล่าวคือ ครู หรือนักการศึกษาจะเลือกและออกแบบการจัดการศึกษา หรือการสอน อย่างไรก็ตามเป็นไปตามความเข้าใจและศาสตร์ที่เรียนรู้มา แต่ผู้เรียนจะเลือกและใช้วิธีเรียนของตนแบบไหนก็เป็นตามความเข้าใจและประสบการณ์การเรียนรู้ที่ผ่านมาของผู้เรียนเอง ดังนั้นการจัดการศึกษาที่ดีและมีประสิทธิผลนั้น ผู้จัดหรือครูต้องเข้าใจผู้เรียน และเลือกกระบวนการทางการศึกษาที่สอดคล้องกับวิธีเรียนของผู้เรียนให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ รวมถึงอาจจะชี้แนะแนวทางในการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนก็ได้ และด้วยหลักคิดนี้เอง การจัดการศึกษายุคใหม่จึงให้ความสำคัญกับ “การจัดการเรียนรู้ (learning management)” ไม่ใช่การสอน (teaching) หรือการจัดการเรียนการสอน (instruction) อย่างที่นำไปใช้ในการจัดการศึกษาที่ผ่านมา

ทางเลือกใหม่ในการจัดการศึกษาในยุคใหม่

ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่าหน่วยงานทางการศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้องในการบริหารการศึกษาต้องปรับตัวอยู่ ไม่ว่าจะเป็นการระบาดของโควิด-19 หรือไม่ก็ตาม แต่เกิดผลกระทบของการระบาดของโควิด-19 ก็ส่งผลให้การปรับตัวต้องเป็นไปอย่างรวดเร็วและเข้มข้นยิ่งขึ้น ดังนั้นทางเลือกที่จะนำเสนอในบทความนี้ขอเสนอแยกออกเป็นสองส่วนคือ ส่วนที่เป็นทางเลือกทั่วไป กับทางเลือกเฉพาะในยุคโควิด-19 ดังนี้

1. ทางเลือกทั่วไป

1.1 การบริหารองค์การทางการศึกษาควรให้ความสำคัญกับการบริหารงานวิชาการมากขึ้น เพราะหน้าที่หลักและหัวใจของหน่วยงานทางการศึกษาคือ “งานวิชาการ” ส่วนงานอื่นเป็นงานรองและเป็นงานที่ต้องออกแบบให้สนับสนุนการบริหารงานวิชาการ

1.2 หลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ควรเปลี่ยนจากแบบยึดเนื้อหาเป็นฐาน (content-based curriculum) เป็นแบบยึดสมรรถนะเป็นฐาน (competency-based curriculum) และเป็นแบบบูรณาการศาสตร์มากกว่าแบบแยกรายวิชา ออกแบบการจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน ไม่ใช่สอนไปโดยไม่ทราบว่านำไปใช้ได้อย่างไร

1.3 จุดหมายของหลักสูตร สาระในการเรียนรู้ และสมรรถนะที่ประสงค์ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ นั้นควรเป็นกรณีคัดสรรเป็นตัวอย่างการเรียนรู้ และเป็นสมรรถนะพื้นฐานเพื่อการต่อยอดและการเรียนรู้ตลอดชีวิต มากกว่ายึดยึดทุกเรื่องไว้ในคำอธิบายรายวิชา

1.4 หน่วยงานทางการศึกษา สถานศึกษา และผู้เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาควรปรับให้มีขนาดเล็กลง มีผู้เกี่ยวข้องในการบริหารและการดำเนินงานไม่มาก และใช้ความเชี่ยวชาญจากภายนอก (Outsources) มากกว่าที่จะต้องจ่ายเงินจำนวนมากจ้างคนจำนวนมากมานั่งเฝ้าสำนักงาน

1.5 การบริหารองค์การทางการศึกษาควรเปลี่ยนไปจากรูปแบบลำดับฐานอำนาจ (Hierarchical Organization) เป็นแบบองค์การบริหารแนวราบ (Flat Organization) และทำงานร่วมกันแบบเพื่อนร่วมวิชาชีพ (Professional Partnership) มีการกระจายอำนาจการบริหารแบบถ่ายโอนอำนาจ ไม่ใช่การมอบอำนาจอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

2. ทางเลือกในยุคโควิด-19

2.1 หน่วยงานทางการศึกษา และบุคลากรทางการศึกษาทุกระดับ และทุกภาคส่วนควรทำหน้าที่เป็นผู้นำทางวิชาการเกี่ยวกับโควิด-19 คือ มีความรู้ความเข้าใจ ติดตามความเคลื่อนไหว และเป็นแหล่งข้อมูลเกี่ยวกับโควิด-19 และการดูแลตัวเองเพื่อป้องกันการติดและกระจายโรค การรับผิดชอบต่อสังคม การปฏิบัติตัวในกรณีที่เป็นผู้ป่วย และการแนะนำสังคมในเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับเรื่องนี้ได้

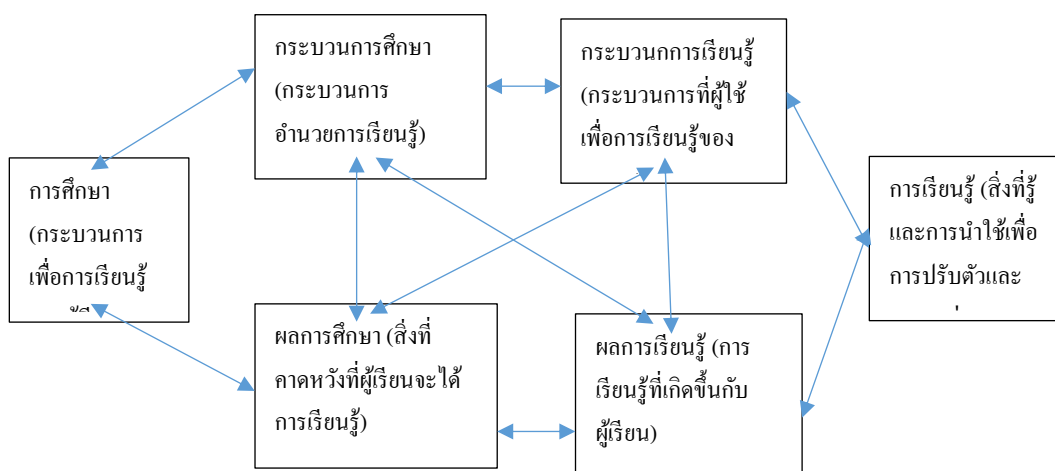
2.2 หน่วยงานทางการศึกษาควรทำตัวเป็นแบบอย่างและต้นแบบการปฏิบัติตัวในการเปิดทำการและการปฏิบัติงานระหว่างที่โควิด-19 ยังระบาดอยู่ ทำให้หน่วยงานทางการศึกษา โดยเฉพาะสถานศึกษาเป็นพื้นที่ปลอดภัยจากโควิด-19 (Safe Zone) ให้ได้ และพร้อมจะช่วยเหลือหน่วยงานอื่นในเชิงวิชาการเกี่ยวกับเรื่องนี้

2.3 ในการเปิดทำการและการปฏิบัติงานระหว่างที่โควิด-19 ยังระบาดอยู่นั้น หน่วยงานทางการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถานศึกษาทุกระดับ ต้องสร้างเขตปลอดภัยในสถานที่ทำงานให้ได้ โดยการทำความเข้าใจกับบุคลากรในหน่วยงานทุกคน และผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย (กรณีสถานศึกษา หมายถึงนักเรียนและผู้ปกครอง) ที่มีต้องติดต่อหรือประสานงานกับหน่วยงาน ให้ทุกคนเข้าใจ และปฏิบัติตามบรรทัดฐานที่กำหนดไว้ และมีความรับผิดชอบต่อสังคมร่วมกัน โดยหากพบว่าตัวเองป่วยเป็นไข้หวัด หรือคล้ายหวัด (Flue-like Symptom) ให้อยู่บ้าน หรือไปหาหมอ ไม่ต้องมาโรงเรียน โดยไม่ถือว่าขาดหรือลาราชการ และขาดหรือลาโรงเรียน

2.4 หน่วยงานทางการศึกษาควรมีส่วนร่วมในการผลักดันให้มีหน่วยสาธารณสุขเฉพาะเพื่อตรวจและรักษาผู้ป่วยที่เป็นไข้หวัด หรือป่วยที่มีอาการคล้ายหวัด (Flue-like Symptom) แยกต่างหากจากการตรวจรักษาโรคทั่วไป เพื่อคัดกรองขั้นต้น และส่งต่อผู้ป่วยโควิด-19 ไปยังศูนย์บำบัดและรักษาเฉพาะทางต่อไป ร่วมรณรงค์ให้ประชาชนมีความรับผิดชอบต่อสังคมและมีส่วนร่วมในการเฝ้าระวัง และป้องกันโควิด-19 ร่วมกัน รัฐและสังคมต้องไม่ประณามผู้ป่วยติดเชื้อโควิด-19 แต่สังคมควรร่วมกันตรวจสอบ ทักท้วง และลงโทษทางสังคมกับผู้ที่ไม่ปฏิบัติตัวอย่างรับผิดชอบต่อสังคม เพื่อให้ทุกคนปลอดภัยไปด้วยกัน

โดยสรุปแล้วรูปแบบการศึกษาและการเรียนรู้ยุคใหม่เพื่อการปรับตัวและความอยู่รอดของผู้เรียนและสังคมโดยรวมนั้นเป็นดังนี้

แผนภูมิที่ 1 ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษาและการเรียนรู้ยุคใหม่

สรุป

จากแนวคิดและข้อเสนอที่กล่าวมาข้างต้นพอจะสรุปได้ว่า การศึกษาเป็นกระบวนการและ กิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ของบุคคลและผลที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าว และการเรียนรู้เป็น กระบวนการในการตอบสนองต่อสิ่งเร้าจากการมีส่วนร่วมในกระบวนการทางการศึกษา และการ เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนรู้ กระบวนการทางการศึกษาเป็นกระบวนการที่ผู้รับผิดชอบในการจัด การศึกษาเป็นผู้ดำเนินการ หรือผู้เรียนอาจจะจัดเองเพื่อการเรียนรู้ของตนเองก็ได้ ส่วนกระบวนการเรียนรู้เป็น กระบวนการที่ผู้เรียนเลือกใช้ระหว่างการเรียนรู้มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ และผลที่เกิดขึ้นจากกระบวนการ ทางการศึกษากับผลการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนนั้นเป็นจุดหมายที่คาดหวังให้เกิด ขึ้นกับผู้เรียนร่วมกันทั้งโดยผู้จัดการศึกษาและผู้เรียนรู้ การศึกษาที่ดีจะส่งผลให้ผลการเรียนรู้ของผู้เรียนกับ ผลที่เกิดขึ้นจากกระบวนการทางการศึกษาเป็นสิ่งเดียวกัน แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันคือ ความแตกต่าง ระหว่างสิ่งที่คาดหวังจะให้ผู้เรียนได้เรียนรู้กับการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนยังต่างกันมากอยู่ ซึ่งเป็นประเด็น ที่นักการศึกษา และบุคลากรทางการศึกษาควรใส่ใจและร่วมกันแก้ปัญหา โดยเฉพาะในยุคปัจจุบันที่มีการ เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและซับซ้อนมากขึ้น ประกอบกับการระบาดของโควิด-19 ดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ในสถานะเช่นนี้คนเราไม่อยากเสียเวลามากในการเรียนรู้ และต้องการเรียนรู้ในสิ่งที่ใช้ประโยชน์ได้จริง ๆ และได้ทันที สุดท้ายผู้เขียนได้นำเสนอขอควรพิจารณาในการปรับตัวของหน่วยงานทางการศึกษาและ บุคลากรทางการศึกษา ทั้งในส่วนที่เป็นข้อเสนอทั่วไป และข้อเสนอเฉพาะในการปฏิบัติระหว่างระบาด ของโควิด-19 ผู้เขียนหวังว่าแนวคิดที่นำเสนอในบทความนี้จะจุดประกายให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ใน วงการศึกษาไทย และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่เป็นประโยชน์ร่วมกันต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- ธีระ รุญเจริญ. (2549). *คำบรรยายในการสอนนักศึกษาหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏ อุบลราชธานี, คำบรรยายการสอน*. อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- สมาน อัสวภูมิ. (2553). *การบริหารการศึกษาสมัยใหม่: แนวคิด ทฤษฎี และการปฏิบัติ*. พิมพ์ครั้งที่ 5. อุบลราชธานี: อุบลกิจออฟเซตการพิมพ์.
- _____. (2557). *การบริหารสถานศึกษาตามแนวการปฏิรูปการศึกษายุคใหม่, ฉบับปรับปรุง*. อุบลราชธานี: อุบลกิจออฟเซตการพิมพ์.
- _____. (2562). *ศตวรรษที่ 21 ดิจิทัล และประเทศไทย 4.0: คาทาสร้างมูลค่าเพิ่มในการจัดและบริหาร การศึกษายุคใหม่*. ในรวมบทความบริหารการศึกษาและการพัฒนาการจัดการเรียนรู้สู่การศึกษายุคดิจิทัล ชุดที่ 1, รวบรวมโดยรองศาสตราจารย์ ดร. จิณณวัตร ปะโคทั้ง, สมาคมพัฒนาวิชาชีพ การบริหารการศึกษาแห่งประเทศไทย. อุบลราชธานี: วิทยาการพิมพ์.
- Britannica. (2021). *Education*. Retrieved from <https://www.britannica.com/education>.
- Cubberley, E.P. (2003). *The History of Education*. Retrieved from <https://www.tudarco.ac.tz/files/documents/e-books/education/The%20History%200f%20education.pdf>.

- Hilgard, E.R. & Bower, G.H. (1977). *Theories of Learning*, 4th ed. New Delhi: Prentice Hall of India Private Limited.
- Hoy, A.W.& Hoy, W.K. (2006). *Instructional Leadership: A Research-Based Guide to Learning in Schools*. 2nd ed. Boston: Pearson, 2006.
- Illich, I.D. (1971). *Deschooling Society*. Ringwood, Australia: Penguin Books.
- McLean, M. (1986). *A World Education Crisis? Compare*. Vol. 16 No. 2 1986. Retrieved from <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/030579286016020?journalCode=cocom20>
- Pouget. (2020). The virus that shut down the world: Education in crisis. <https://news.un.org/en/org/2020/12/1080732>.
- Saman Asawapoom. (2020). *Higher Education New Normal in Time of COVID-19 Pandemic*. In The 8th CAS national and international Conference and Esan relations Education administration Conference 12th on New Norman in Thai Education at Khon Kaen International Convention and Exhibition Center, November 7, 2020, pp. 588-599.
- Wikipedia. (2020). *Impact of the COVID-19 pandemic on education*. Retrieved from https://en.wikipedia.org/wiki/Impact_of_the_COVID-19_pandemic_on_education#UNESCO_recommendation-released.
- Winn, R.B. (1959). *John Dewey Dictionary of Education*. New York: Philosophy Library.
- World Organization. (2020). *COVID-19: Strategy and Plan*. Retrieved from https://www.Who.int/images/default-source/health-topics/coronavirus/COVID-19-exr-infographic-15june2020.png:sfvrns=f2-e76b_0

